

نقش زنان در انقلاب ایران: از آغاز تا به امروز

سخنرانی دکتر مهرداد درویش پور در برلین

جنبش زنان و کمپین یک میلیون امضا در ایران از پیش قراولان گذاربه مدرنیته و دموکراسی در ایران می باشند. نه به خاطر اینکه خواست نخست آنان دموکراسی است بلکه از آن رو که با مبارزه برای برچیدن تبعیض جنسیتی در جهت تامین برابری زن و مرد میکوشند. امری که خود معیار سنجش درجه آزادی در یک جامعه است.

در تاریخ ۲۵ بهمن ماه دکتر "مهرداد درویش پور" استاد جامعه شناسی در دانشگاه استکهلم و پژوهشگر مسائل زنان به دعوت خانه فرهنگی دهخدا در برلین، سخنرانی تحت عنوان "نقش زنان در انقلاب ایران: از آغاز تا امروز" ایراد کرد

"مهرداد درویش پور" تا کنون تالیفات متعددی در زمینه مسائل زنان داشته است. کتاب او به نام "چالشگری زنان علیه نقش مردان" مجموعه ای است از مقالات و گفتارهای جامعه شناسی او درباره زنان، خانواده و مهاجران ایرانی که "نشر باران" در سوئد منتشر شده است. اینک متن کامل سخنرانی دکتر "مهرداد درویش پور":

با سپاس از انجمن فرهنگی دهخدا که پذیرفتند به جای سخنرانی من درباره تضادهای نسلی و جنسیتی در میان ایرانیان مهاجر، با استفاده از حضور فعالان کمپین یک میلیون امضا در برلین، بر سر نقش زنان در انقلاب ایران و کمپین یک میلیون امضا تمرکز یابیم. به ویژه آن که فشار بروی فعالان کمپین افزایش یافته است و ایرانیان خارج از کشور می بایست درحمایت از آن پرتو افکنی بیشتر کنند. اما صرف نظراز اهمیت اجتماعی آن، انگیزه شخصی نیز در انتخاب این موضوع نقش داشته است. همان طور که بسیاری می دانند رویکردم به اندیشه های زنورانه و دیدگاهم در بررسی زنان به مثابه کنش گر اجتماعی از حضور زنی قدرتمند در زندگی - زنده یاد مادرم سیمین درویش پور که دو ماه ونیم پیش از این درگذشت- الهام گرفته است. از آن جا که چند روز قبل از درگذشت ایشان به دعوت یک بنیاد آلمانی به برلین آمده بودم اما از شرکت در سخنرانی سر باز زدم، ترجیح دادم همان موضوع را به موضوع بحث امشب و این دور از سخنرانی های خود تبدیل کنم. این به لحاظ شخصی برایم نوعی گرامیداشت یاد و ردپای او است.

از آن جا که دوستانی از دست اندر کاران کمپین در این جلسه حضور دارند کمتر در مورد کمپین سخن خواهم گفت و بحث خود را بر نگاهی گذرا به حضور زنان در انقلاب ایران متمرکز می کنم.

پیشینه حضور زنان در جنبش های اجتماعی به جنبش تنباکو بر می گردد. هرچند پیش از آن نیز کلام زن ورانه وجود داشته است و از چهره های شاخصی چون طاهره قره العین می توان نام برد. نقش قره العین به عنوان نخستین زنی که در ایران کشف حجاب کرده است برجسته است. در واقع شاید حضورش در صحنه مسائل زنان بیشتر به او به عنوان شخصیتی تاریخی جلوه بخشیده است. گرچه نمونه هایی از حضور شخصیت های تاریخی زن نظیر قره العین، تاج السلطنه و ... در پیش از انقلاب مشروطه به چشم می خورند؛ اما اولین بار در انقلاب مشروطه است که زنان حضوری گسترده پیدا می کنند. هرچند این حضور چندان مستقل نیست. اگر زنان در جنبش تنباکو حضور پیدا می کنند به نوعی در پاسخ به فتوای علما در جنبش ضد استعماری است. انقلاب مشروطه به رغم اینکه سرفصلی در گذار به مدرنیته در ایران است اما به دلیل حضور قدرتمند روحانیت، زنان این امکان را نمی یابند که از حقوق برابر با مردان در قانون برخوردار شوند. در دوره رضا شاه و محمد رضا شاه نیز شاهد یک سری اقدامات در بهبود حقوق زنان هستیم. کشف حجاب اجباری گرچه به دلیل اجباری بودنش مورد انتقاد بسیاری قرار گرفت،

اما به هر رو تا حدودی زمینه ساز شکل گیری زن مدرن می شود. هرچند اجباری بودن آن نتایج اسف بار خود را در انقلاب اسلامی و پس از آن به نمایش می گذارد. در دوره اصلاحات رضا شاه بهبود وضعیت تحصیلی دختران و زنان، زمینه ساز حضور زنان در بازار کار می شود. با آن که انجمن های زنان از انقلاب مشروطه به این سو نظیرانجمن نسوان یا مجله بیداری زن فعالیت هایی را در زمینه برابری زن و مرد آغاز می کنند، اما هرگز شانس این را پیدا نمی کنند که از محافل کوچک به جنبش اجتماعی بزرگ تبدیل شوند. بخشی از روحانیت حتی در آن دوران آشکارا مردم را به آتش زدن دفاتری که زنان دائر کرده بودند تشویق میکند. در سالهای ۱۳۲۷ تا ۱۳۳۲ نیز به دلیل فقدان قدرت متمرکز سیاسی شاهد حضور برجسته تر زنان در جنبش های اجتماعی هستیم. اما با اینهمه به سختی میتوان از جنبش مستقل زنان نام برد. بعد از کودتای سال ۳۲ و با به اجرا درآمدن پروژه "انقلاب سفید"، اعطای حق رای به زنان و قانون حمایت خانواده، موقعیت زنان تا حدودی بهبود می یابد. قانون حمایت از خانواده با تمام محدودیت های آن با افزایش سن ازدواج برای زنان و دختران، با محدود کردن حق چند همسری، با سپردن حق طلاق و حق سرپرستی کودکان پس از طلاق به تشخیص دادگاه و قوانینی از این دست، زمینه های بهبود موقعیت زنان را فراهم می کند. اما این پروژه که بسیاری از آن به عنوان "مدرنیزاسیون آمرانه" نام برده اند هرچند از حمایت سازمان زنان تحت رهبری خانم مهناز افخمی که بیشتر از آن به عنوان نهادی نیمه دولتی نام برده می شد برخوردار می گردد اما نتیجه آن به شکل گیری جنبش مستقل زنان نینجامید. بخشی از زنان مدرن که به هر حال متأثر و یا وابسته به پروژه مدرنیزاسیون پهلوی بودند ضمن حمایت از قانون حمایت از خانواده، اصولاً ایدئولوژی پهلویسم را الگوی فکری خود قرار داده بودند. به این ترتیب نمی توان از سازمان زنان با تمام دستاوردهایش به عنوان نمودی از جنبش مستقل زنان نام برد. گرچه ما در این دوره ها تا انقلاب ایران با تک جوش های درخشانی همچون فروغ فرخزاد روبرو هستیم که با تمام محدودیت ها در فضای سیاسی و اجتماعی آن زمان و در میان هنرمندان کلام زن و رانه را مطرح می کند. اما این نوع تفکرات به صورت جنبش های اجتماعی گسترده وجود ندارند. در سالیان پیش از انقلاب و در آستانه آن ما با سه گرایش اجتماعی عمده در صفوف زنان روبرو بودیم:

۱. زنانی که دنباله رو پروژه پهلوی بودند که به آن اشاره شد
۲. زنان چپ گرا که به مسئله زنان از منظر سوسیالیستی پرتو افکنی می نمودند. این پرتو افکنی اغلب از دریچه "سوسیالیسم پدر سالار" بود. زنان مبارز به عنوان شیرزنانی که همچون مردان و پایه پای آن ها در رزم مشترکشان شرکت می کردند موضوعیت می یافتند. در واقع این تفکر اوج مبارزه جویی زنان را در "مردانه" شدن اندیشه و طرز تلقی آن ها جستجو می کرد. البته این واقعیتی است که در ادبیات چپ گرایان ایران بیش از دیگر گرایشات درمورد ستم دیدگی زنان سخن گفته شده است. اما این اشارات عمدتاً از منظر طبقاتی صورت گرفته است و بیشتر از زنان زحمتکش به عنوان گروهی که تحت ستم مضاعف قرار دارند نام برده شده است. یعنی موضوع مورد بحث زنان کارگر بوده است که هم تحت ستم سرمایه داری هستند و هم تحت ستم جنسیتی هستند. اما مسئله زنانی که از طبقات دیگری بودند حتی مورد توجه نیز قرار نگرفت و در بسیار مواقع به عنوان پدیده ای بورژوازی مورد نكوهش قرار می گرفت. به عبارت دقیقتر دیدگاه جنسیتی در این کلام حضور نداشت و یا بسیار کم رنگ بود. شعار معروف "اول سوسیالیسم بعد مسئله زن" و یا "حل مسئله زنان درگرو سوسیالیسم است" در واقع زنان را به زیرکنترل و قیمومیت ایدئولوژی مرد سالار در قالب سوسیالیستی آن فرا میخواند و اندیشه خواست مستقل زنان را به عنوان ترفندی بورژوازی نكوهش می کرد.
۳. - زنان اسلام گرا که با ایدئولوژی اسلام گرا در پیش و در آستانه انقلاب حضور پیدا می کنند. در جریان انقلاب ایران این حضور روز به روز قدرتمند تر می شود و به سوی یک اسلام گرایی سیاسی سوق مییابد. به گمان من در هیچ یک از این سه گرایش عمده، اندیشه جنبش مستقل زنان به صورت جدی وجود نداشت. بلکه هریک به زنان به عنوان سیاهی لشکر پروژه سیاسی خود نگاه می کردند. اسلام گرایان سیاسی اگر زنان را از خانه به اجتماع دعوت می کردند با شعارهایی نظیر آن که "خواهرم حجاب تو از خون من رنگین تر است" و یا "حجاب تو مشمت محکمی است به دهان دشمنان" در پی آن بودند زنان را به زیر انقیاد ایدئولوژی خود در بیاوردند و ایدئولوژی زن ستیزانه را در خود زنان درونی سازند.

درباره انقلاب ایران و حضور زنان در آن تفاسیر گوناگونی شده است. بخشی از محققان به حضور زنان در انقلاب ایران نگاهی عمیقاً مثبت داشته و بر این باورند که این انقلاب با توجه به این که زنان را با تظاهرات میلیونی از خانه به اجتماع کشاند، به بیداری سیاسی آن‌ها یاری رساند. این واقعیتی است که "غول از شیشه بیرون آمد". زنان خانه دار با مشارکت در جریان انقلاب عملاً امکان حضور فعال اجتماعی می‌یابند. این روند بعد از انقلاب نیز ادامه می‌یابد. در جریان جنگ هشت ساله نیز با رفتن مردان به جبهه حضور زنان باز هم در حوزه بازار کار و اشتغال گسترده تر می‌شود. به این ترتیب انقلاب ایران نقش مهمی در حضور اجتماعی زنان در جامعه داشته است و هم از این رو بسیاری به آن به دیده مثبتی می‌نگرند. در برابر آن، پژوهش‌گران دیگری هستند که از منظر نتایج انقلاب یا دقیق‌تر بگویم ایدئولوژی مسلط بر انقلاب ایران، به سرنوشت زنان می‌نگرند. آنان بر این باورند که اینکه زنان در انقلاب شرکت کرده‌اند به خودی خود نشانه بیداری سیاسی نیست، بلکه اینکه آن‌ها دنباله‌رو چه ایدئولوژی و اهدافی بوده و هستند، در تشخیص جایگاه آن تعیین‌کننده‌تر است. آنان بر این باورند که انقلاب ایران برای زنان در بسیاری از زمینه‌ها و حقوق اجتماعی آن‌ها پیامدهای واپس‌گرایانه داشته و به وخامت وضع آنان انجامیده است و بیشتر به عنوان سربازان انقلاب اسلامی مورد بهره‌برداری قرار گرفته‌اند. برای نمونه آنان به اجباری شدن حجاب در پس از انقلاب، برچیده شدن قوانین حمایت خانواده، تلاش برای خانه نشین کردن زنان از طریق نیمه وقت کردن بسیاری از زنان شاغل و ممنوع کردن یک سری از حوزه‌های اشتغال برای زنان، ممنوع کردن ۱۲۴ رشته درسی برای زنان در اوایل بازگشایی دانشگاه‌ها، تشویق باروری و بستن مهد کودک‌ها در سالهای اولیه پس از انقلاب و... اشاره می‌کنند. در حقیقت ایدئولوژی مسلط نقش زنان را در چارچوب نقش مادری تقلیل داده و نوعی آپارتاید جنسی در ایران به اجرا درآمد. تبدیل تبعیض جنسیتی به ایدئولوژی رسمی دولت و جدا کردن زنان و مردان در بسیاری از حوزه‌ها به اجرا درآمد. بدین ترتیب بسیاری بر این باورند که تبدیل زن ستیزی به ایدئولوژی رسمی در به عقب راندن زنان نقش برجسته‌ای داشت.

بی تردید در این هر دو نگاه نکات بسیار مهمی وجود دارد. اما به گمان من حضور زنان در جریان انقلاب ایران روندی پیچیده و متضاد را به نمایش می‌گذارد که نتایج متضادی را نیز در بر داشته است. این واقعیتی است که مشارکت گسترده زنان در انقلاب ایران با خواست‌های زنانه همراه نبوده است و بسیاری از آنان خود را فریب خورده یافتند. به ویژه آن‌ها که یکی از گروههایی که خود را بیشتر از همه با تبعیض روبرو دید زنان بودند. اما این نیز واقعیتی است که در پی پیامدهای انقلاب اندیشه جنبش مستقل زنان از یک طرز تلقی و نله فکری به تدریج تبدیل به یک جنبش اجتماعی می‌گردد. تظاهرات زنان در فردای انقلاب در مخالفت با خواست اجباری شدن حجاب نشانه‌ای از این دست است. گرچه بسیاری از گروههای سیاسی از جمله اغلب چپ‌گرایان با آن مخالفت می‌کنند و آن‌ها را به هم سویی با خواست‌های "امپریالیسم" و "دشمنان انقلاب" متهم می‌کنند. اصولاً به گمان من این نخستین باری است که زنان با شعارهای گروههای دیگر سیاسی وارد صحنه نمی‌شوند، بلکه مستقل و با خواستی کاملاً زن‌ورانه به میدان می‌آیند.

این یکی از نتایجی است که در این روند متضاد با آن روبرو می‌شویم. این نکته بسیار مهمی در ارزیابی از موقعیت و جنبش زنان است که باید بر سر آن مکتب نمود. من جزو آن دسته پژوهشگران فمینیستی بوده و هستم که در بررسی زنان به آنها نه به دیده قربانی بلکه به عنوان کنشگر اجتماعی مینگریم. این بدان معنی نیست که نباید به ستمدیدگی و تبعیض زنان پرداخت. اما ارائه تصویر از زنان همچون یک قربانی یک نوع نگاه و روش شناسی است و تصویر از آن‌ها به عنوان کنشگر اجتماعی بر حوزه‌های دیگری نیز تا کید می‌کند. من از آنجا که نگاهم به زنان از جمله ازسرنوشت مادرم (و هزاران زنی نظیر او) الهام گرفته است که در خشن‌ترین شرایط پدر سالار به عنوان یک زن قدرتمند ایفای نقش نمود و تنها الگوی پرورش خانوادگی ام نیز بوده است، فرا گرفته‌ام که به زنان همچون کنشگر اجتماعی بنگرم.

برای نمونه گرچه ۱۲۴ رشته تحصیلی در نخستین دهه پس از انقلاب بر روی زنان بسته شد، اما این امر به خانه نشین شدن زنان منجر نشد. نه تنها آنان با غیر شرعی و نا مناسب خوانده شدن بسیاری از رشته‌های تحصیلی برای زنان به خانه برنگشتند بلکه به تحصیل در رشته‌هایی پرداختند که با چارچوب قوانین خوانایی پیدا کند. نتیجه

این مقاومت و کنشگری به آنجا رسید که امروز حدود ۶۵ درصد از دانشجویان ایران زن هستند. در حالیکه در آستانه انقلاب و در دهه پس از انقلاب تنها سی درصد دانشجویان کشور را زنان تشکیل می دهند. این تغییر موقعیت، نه محصول سیاست های حاکم بلکه محصول مقاومت زنان در برابر آن بوده است. در زمینه دیگری که حضور قدرتمند زنان در آن بسیار قابل توجه است حوزه فرهنگ، هنر و ادبیات، مطبوعات و نشر است. به گونه ای که به زعم برخی از محققان شاهد گذار از گفتمان "رنالیسم اجتماعی" در ادبیات و هنر انتقادی مسلط در دهه پنجاه، به گفتمان زن و رانه در ادبیات و فرهنگ انتقادی ده های اخیر هستیم. حضور قدرتمند زنان در فیلم ها به عنوان بازیگر نقش اول؛ گسترش تم زنانه در فیلم ها و رمان ها و داستان های فارسی؛ گسترش فیلمسازان و کارگردانی های زنی که یکی پس از دیگری درخشیده اند؛ انتشار وسیع مجلات و سایت های زنانه و حضور قدرتمند نویسندگان، مترجمان، شاعران، روزنامه نگاران و پژوهشگران و ناشران زنی که یکی پس از دیگری به میدان آمده و اقتدار و انحصار سلطه مردان را در فرهنگ، ادبیات و هنر ایران به چالش کشیده اند؛ یکی دیگر از حوزه های مقاومت و کنشگری اجتماعی زنان است. حوزه دیگری که می توان از آن نام برد عروج دوباره زنان در حوزه اشتغال است. بر اثر سیاست های رسمی دولت رقم اشتغال زنان در دهه اول بعد از انقلاب از ۱۴ قبل از انقلاب به حدود ۶ درصد کاهش پیدا کرد و روند خانه نشین کردن زنان شتابی بی مانند یافت. اما از یک سو با آغاز جنگ حضور در بازار کار دوباره افزایش یافت. از سوی دیگر گسترش خود آگاهی جنسیتی و تاثیرات روند جهانی شدن میل به وابستگی و در خانه ماندن و زن خانه دار شدن را در جامعه کاهش داده و انگیزه مشارکت زنان در اشتغال را افزایش داده است. به گونه ای که در دوره کنونی حضور زنان در بازار کار دوباره به رقم ۱۴ درصد افزایش یافته است. به عبارت دیگر به همان میزان پیش از انقلاب رسیده است که البته خود نشانگر نقش سیاست های رسمی و موانع ساختاری در حضور گسترده تر زنان در بازار کار است.

در حوزه خانوادگی، برچیده شدن قانون حمایت از خانواده تاثیرات بسیار منفی و مخربی بر موقعیت زنان برجای گذاشته است. گسترش فحشابه رغم ممنوعیت آن در ایران نیز بخشی از روند زنانه شدن فقر در ایران است. زنان بیش از مردان فقیر هستند و با موانعی که در زمینه اشتغال، حقوق خانوادگی و محدودیت های جنسی ایجاد شده است، بسیاری از دختران نوجوان و زنان با خطر فحشا روبرویند. در عین حال در گوشه ای دیگر هم با نوعی چالش گری در خانواده روبرو هستیم و آن این است که بسیاری از دختران (و پسران) نسل جوان در برابر اتوریتة والدین قد علم کرده اند و یا با نوعی انقلاب جنسی ارزش های سنتی را به زیر سؤال برده اند. البته خارج شدن جوانان و نوجوانان پسر از نرم ها و هنجارهای جنسی با آن واکنشی روبرو نیست که در مورد زنان و دختران صورت می گیرد. اما به هر دو فاصله گرفتن از هنجارهای جنسی با واکنش های سنگینی روبرو می شود. پدیده دختران فراری گرچه در موارد زیادی ناشی از فقر خانوادگی است اما در بسیاری از موارد ناشی از طغیان در برابر اتوریتة پدرسالار و سنتی است که در درون خانواده ها وجود دارد.

در زمینه سیاسی نیز زنان ایران در جریان پروژه اصلاحات دوباره حضوری قدرتمند یافتند. بسیاری از زنان با این امید که اصلاحات می تواند بنیاد گرایی اسلامی را به عقب براند به حمایت فعال از خاتمی پرداختند. جوانان و زنان دو نیروی اصلی در پیروزی اصلاح طلبان بودند و این حضور به مشارکت زنان منجر شد. با این همه اصلاح طلبان به مسئله زنان توجه خاصی نکردند. گرچه به رای آن ها بی نهایت علاقمند بودند ولی از خواسته های زنان در برنامه های آن ها خبری نبود. امری که باعث سر خوردگی زنان از پروژه اصلاحات شد. البته همه زنان یکسان نیستند و نقش، موقعیت و خواست های یکسانی ندارند. اما بخش مهمی از زنان با این واقعیت روبرو شد که اصلاح طلبان دینی همان برخوردی را با مسئله زنان میکنند که در گذشته چپ گرایان داشتند. گویی شعار اول سوسیالیسم، بعد حل مسئله زنان این بار بدل شده بود به شعار اول اصلاحات بعد حل مسئله زنان. با این تفاوت که موضع اصلاح طلبان بسیار عقب مانده تر بود. چه، همان طور که بسیاری اشاره کرده اند مسئله زنان، "خط قرمز" اصلاح طلبان دینی بوده است که در مورد آنان بی مهری کرده و اغلب در برخورد به مسئله زنان از زبانی الکن استفاده کرده اند. سر خوردگی از اصلاح طلبان در شکل گیری کمپین یک ملیون امضا نقش مهمی داشته است. امری که به مستقل شدن

جنبش زنان بیش از پیش یاری رساند. آن‌ها بار دیگر دریافتند باز به جای آن که دنباله‌رو پروژه اصلاح طلبی دینی گردند باید بر حقوق خود پافشاری کنند.

در این میان در نزد زنان در پس از انقلاب با روندها و گرایش‌ها گوناگونی روبرو بوده‌ایم که من در کتاب "چالشگری زنان علیه نقش مردان" به آنها پرداخته‌ام. واقعیت آن است که بخشی از زنانی که در قدرت سیاسی سهیم شدند به تدریج به محدودیت‌های قوانین حاکم اعتراض کردند و خواستار روایتی از دین شدند که بتوانند حضور قدرتمند زنان در مدیریت جامعه را موجه سازد. این گرایش تا آنجایی که به تلطیف قوانین حاکم یاری برساند به خودی خود مثبت است. اما بسیاری از آنان که این طرز تفکر را نمایندگی میکردند (نظیر مجله فرزانه) در جستجوی رهیافت بومی بر سر مسایل زنان ایران بودند. آنان از نسبی‌گرایی فرهنگی دفاع می‌کردند. در کنفرانس چین به اندیشه جهان شمولی برابری حقوق زنان و مردان واکنش نشان دادند. فمینیسم را پدیده‌ای غربی خواندند که ربطی به جامعه ایران ندارد و شعارهایی نظیر حق سقط جنین، انتخاب گرایش جنسی و حق کنترل زن بر بدن خود را شعارهایی خواندند که با جامعه ایران بیگانه است. آنان پافشاری کردند که به جای جستجوی تساوی و برابری زنان و مردان باید به دنبال "عدالت" و "انصاف" روانه شد که مفهومی گنگ و توجیه‌گر زیر دست بودن زنان است. حتی برخی از پژوهشگران سکولار ایرانی در خارج از کشور نیز که تحقق خواست‌های فمینیست‌های سکولار را در شرایط کنونی ایران دشوار می‌یافتند از این گروه به عنوان "فمینیسم اسلامی" نام بردند و نسبت به آن رویکردی مثبت نشان دادند. این گرایش که بخصوص در دهه گذشته قدرتمند بود امروزه در اثر گسترش تب سکولاریسم و رشد جنبش مستقل زنان به حاشیه رانده شده است. امروزه کمتر کسی را می‌توان یافت که به سادگی از جستجوی رهیافت بومی سخن بگوید و جهان شمولی حقوق زنان را به زیر سؤال برد و یا از نسبی‌گرایی فرهنگی دفاع کند. این گرایش تا آنجا که به تلطیف قوانین علیه زنان یاری می‌توانست برساند مثبت بود. اما از آنجا که تساوی حقوق مردان و زنان را به سوژه اصلی کار خود بدل نکرد هرگز شانس اجتماعی شدن را نیافت. گرایش دیگری هم در جامعه ما حضور دارد که فمینیست‌های ضد دین به شمار می‌روند. آنان بر این باورند که ساختار ادیان بر تبعیض علیه زنان استوار است. هم از این رو باور به رهایی زنان را با باورهای دینی مغایر می‌دانند. این طرز تلقی که از منطق به هم پیوسته‌ای نیز برخوردار است با تکیه بر تجربه جنبش‌ها و حکومت‌های دینی، آشتی بین این دو پدیده را اگر نگوییم غیر ممکن دستکم دشوار می‌داند. البته چنین نگرشی نیز برای اجتماعی شدن با دشواری بسیاری روبرو است. باور به این که یک مسلمان نمی‌تواند فمینیست باشد پیش از هرچیز در عمل به هم‌نوایی با نظریات آن دسته از اسلام‌گرایان می‌انجامد که از باورهای دینی برای مشروعیت بخشیدن به تبعیض جنسیتی سود می‌جویند. علاوه بر آن چنین نگرشی مسئله حقوق برابر زنان با مردان را به امری ایدئولوژیک بدل می‌سازد. از آنجا که مردم به راحتی از عقاید دینی خود دست بر نمی‌دارند این امر بیش از همه می‌تواند به انزوای جنبش فمینیستی منجر شود. در کنار این دو گرایش اما دو گروه دیگر نیز وجود دارند که همکاری‌شان در شکل‌گیری کمپین یک میلیون امضا موثر بوده است. یک گروه زنان سکولاری هستند که در پی مذهب ستیزی نیستند بلکه می‌کوشند با مذهب به گونه‌ای "خنثی" برخورد کنند. زنان سکولار تلاش می‌کنند تفسیر دینی را از قانون جدا سازند. و هم از این رو بر سکولاریسم پافشاری می‌کنند. گرایش دیگری که با الهام از پرفسور اسلام شناس سوئدی "جان یرپه" از آنان به عنوان "مسلمانان فمینیست" نام برده‌ام کسانی هستند که بین باورهای دینی و فمینیست خواندن خود منافاتی نمی‌یابند. گردانندگان نشریه زنان از این زمره به شمار می‌روند. این دو گروه یعنی زنان سکولار و مسلمانان فمینیست از آنجایی که نقطه عزیمتشان نه پرداخت به باورهای آسمانی بلکه مسئله زمینی حقوق برابر زنان و مردان است از شرایط بهتری برای دیالوگ و همکاری برخوردارند. به گمان من همکاری این دو دسته که با تعامل بیشتری با یکدیگر برخورد می‌کنند شانس آن را فراهم ساخته است که خواست برابری زنان بیش از گذشته بتواند به جنبش اجتماعی بدل گردد که کمپین یک میلیون امضا یکی از نمودهای آن است. بی‌آن که نقش دو گرایش دیگر را در رابطه با جنبش زنان ایران نادیده بگیریم.

خلاصه کنیم: روند افزایش خودآگاهی جنسیتی و قدرت‌گیری جنبش مستقل زنان که نخستین ردپایش را در تظاهرات بعد از انقلاب می‌بینیم و امروز شکل سازمان یافته آن را در کمپین یک میلیون امضا مشاهده می‌کنیم، نشان از

مقاومت زنان به مثابه کنشگران اجتماعی دارد که در پی خواست های مستقل خود برآمده اند. برای نمونه کمپین یک ملیون امضا زائده هیچ گرایش سیاسی در جامعه ایران نیست. تجربه سیاسی زنان بخصوص در پی گسست از پروژه اصلاح طلبی دینی، گسست از کلام های دنباله روانه و گسترش کلام تحول خواهی و اعتدال جویی به جای نظریه های افراط و تفریطی پیشین همکاری فمینیست های سکولار و مسلمانان فمینیست در کمپین یک ملیون امضا را گسترش داده است. گرچه کمپین همچنان از دو سو تحت فشار است. یکی از سوی آنانی که کمپین را چالشی علیه اقتدار سیاسی و دین مدارانه خود می یابند و دیگر از سوی کسانی که آنرا به اندازه کافی رادیکال نیافته و با آن به دیده منفی برخورد می کنند. اما به باور من جنبش زنان و کمپین یک ملیون امضا در ایران از پیش قراولان گذاربه مدرنیته و دموکراسی در ایران می باشند. نه به خاطر اینکه خواست نخست آنان دموکراسی است بلکه از آن رو که با مبارزه برای برچیدن تبعیض جنسیتی در جهت تامین برابری زن و مرد میکوشند. امری که خود معیار سنجش درجه آزادی در یک جامعه است.

منبع: سایت تهیه - شیرین فامیلی